

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Ali Ahmetbeyoğlu ile Çin’de Yaşayan Uygurlar Üzerine Söyleşi*

1. Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti (1933) ve daha sonra kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin (1944) varlıklarını idame ettirememelerinin temel nedenleri nelerdir? Bunda Doğu Türkistan’daki iç politik nedenler mi yoksa Rusya ve Çin gibi ülkelerin yayılmacı emelleri mi etkili olmuştur? Doğu Türkistan’ın 1949 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti’nin hâkimiyetine girmesinden sonra Uygurların kaderi nasıl şekillenmiştir?

Uygur Türklerinin öz vatani olan Doğu Türkistan; “Asya’nın Kalbi” olarak adlandırılan Türkistan’ın beş kısmından biri olup kuzeyde Rusya, batıda; Batı Türkistan’ı teşkil eden Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, güneyde; Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Tibet, doğuda; Çin (Kansu, Çing-hai ve İç Moğolistan eyaletleri) ile kuzey-doğuda Moğolistan ile çevrilidir. Doğu Türkistan Türklüğün ana vatani, Türk medeniyet ve kültürünün kaynağıdır. Türk mitolojisinin, Dede Korkut masallarının ortaya çıktığı, Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügat-it Türk ve Atabetü’l Hakayık’ın yazıldığı coğrafyadır. Tarihte doğu ile batı arasında çeşitli dinlerin, medeniyetlerin, ticaret kervanlarının ortak değişim noktasıdır. Orta Asya’da oldukça stratejik konuma sahip olan Doğu Türkistan “Tarihi İpek Yolu”nun kavşak noktasındadır. Ayrıca denizlerden çok uzak olması, yüksek dağlarla ve çöllerle çevrili bulunması hasebiyle dünyada ender rastlanan “savunma ve saldırı” merkezidir. Doğu Türkistan Çin için çıkış kapısı olup, Çin’in Avrasya’ya yönelik hakimiyet tesis etme düşüncesinin kilit yeridir. Sahip olduğu özellikler dolayısıyla Doğu Türkistan’a Çin’in Ukrayna’sı denilmiştir. 1.828.418 kilometrekare yüz ölçümüne sahip olan Doğu Türkistan günümüzde Kızıl Çin’in işgali altındadır. Doğu Türkistan’a 1876 Mançu istilasından sonra 1884 yılında Şin-ciang (yeni toprak) adı verilmiştir. 1949’da bölgenin komünist Çin tarafından işgalinden sonra yeni yönetim de bu adı kullanmaya devam etmiş, 1955 yılında ise Doğu Türkistan’ın resmi ismi “Şin-ciang (Xin-jiang) Uygur Özerk Bölgesi” olarak ilân edilmiştir. Yakın zamanda Uygur ismi de çıkartılmıştır. Öyle ki, sadece uluslararası bazı yazışmalar ve toplantılar haricinde Uygur ismi neredeyse hiç zikredilmez hale gelmiştir. Bugün Doğu Türkistan ahalisinin çoğunluğu Türk’tür (Uygurlar başta olmak üzere Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar ve sair Türk boyları). Geri kalanların ekseriyeti Çinlidir, sayıları az da olsa Moğol, Tibetli, Tacik, Rus da vardır. Türklerin hemen hepsi ehlişünnet olup Hanefi mezhebindedir. “Şin-ciang Uygur Özerk Bölgesi” adıyla otonomi verilen, nüfusu Çinli göçmenler hariç Çin yönetiminin bütün inkârlarına rağmen 35 milyonu geçen ve başkenti Urumçi olan Doğu Türkistan’da; Kaşgar, Aksu, Hoten, Sayram, Turfan, Urumçi (Beşbalık), Kumul, Yarkent, Gulca gibi tarihî Türk şehirleri bulunmaktadır.

Çin zulmü ve esareti altındaki Doğu Türkistan, tarihte ilk Türk devleti olarak bilinen Hun İmparatorluğu’ndan itibaren birçok Türk devletinin kurulduğu sahadır. Gök-Türk, Uygur, Karahanlı devletleri bunların en meşhurlarıdır. Ayrıca Türk ilim ve fikir hayatı için de son derece önemlidir. Tarihe baktığımız zaman bu topraklarda şehitlerin kanı var, hâlâ da kan dökülüyor. Dünyadaki birtakım gelişmeler ve bölgesel durumlardan dolayı bazı mücadeleler başarı kazanmıştır. Önce 1933’te Kaşgar’da Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti, sonra 1944’te Gulca’da Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur. 1933 yılında kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti, Rusların desteğiyle hükümetin başına gelen Çinli Genel Vali Sheng shi-cai’in baskıcı politikalarıyla yıkılmıştır. Cumhuriyet bir yandan kendi kuruluşunu

* Söyleşi Uluslararası İlişkiler Öğrenci Dergisi Baş Editörü Kemal Carfi tarafından gerçekleştirilmiştir.

tamamlayıp milli bağımsızlığını korumaya çalışırken diğer yandan Çin kuvvetleri, Tungan asileri, Sovyetler ve en önemlisi de zaferi gerçekleştiren lider kadronun didişmeleriyle mücadele etmiştir. Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz Hacı'nın cesur bir kahraman, vatanperver bir zat olmasına rağmen, eğitimden yoksun ve itibarına aşırı düşkün biri olması onu hükümetle karşı karşıya getirmiştir. Kendisi 25 Şubat 1934'de gizli bir şekilde Ruslarla silah satın almak için yaptığı bir anlaşma yüzünden hükümetle ters düşmüş, hükümet de 2 Mart günü bu anlaşmayı tanımadığını ilan etmiştir. Hükümetteki bu ihtilaf bir facia halini almış, fırsatı ganimet bilen Sovyetler, Doğu Türkistan'a gönderdiği 7.000 kişilik askeri birlikle milli kuvvetlere saldırmıştır. Başbakan Sabit Damolla yakalanarak idam edilmiş, bakanlar kurulu üyelerinin bir kısmı yurt dışına kaçarak hayatlarını kurtarabilmişlerdir. Diğerleri yakalanarak zindanlarda can vermişlerdir. Milli ordunun subayları Albay Abduniyaz'ı kendilerine kumandan seçerek 1937 yılının sonuna kadar Çin ve Rus saldırılarına karşı vatanlarını kahramanlarca savunmalarına rağmen hepsi teker teker şehit olmuşlardır.

1944 yılında kurulan Cumhuriyet ise 36 bin kişilik orduya ve güçlü bir parlamenter sisteme sahip bir devlettir. 1944'te şehitlerin kaniyle bağımsızlığa kavuşan topraklar Çin Komünist Partisi ve Rusya'nın pazarlıkları neticesinde 20 Ekim 1949 tarihinde masada kaybedilmiştir. Binlerce vatan evladının şehit verilmesiyle kurulan devletin Cumhurbaşkanı Ali Han Töre Saguni, Ruslar tarafından kaçırılmıştır; neticede Çinliler ile birlikte birleşik bir hükümet kurulmasına mecbur bırakılmıştır. 1933 yılında bölgeye Sheng shi-cai adında Çinli Genel Vali atanmış, o da aynı bugün yapılanlar gibi aydınları, tüccarları ve din adamlarının hepsini öldürmüştür. Bu sebeple 1933-1944 yılları Doğu Türkistan'ın en karanlık dönemlerinden bir tanesidir. Tayvan arşiv belgelerine göre o yıllarda yüz bin civarında insan öldürülmüş, bugünde olduğu gibi milli şura sahip, manevi dini bilgileri olan insanlar o dönemde de yok edilmiştir. Daha sonra Doğu Türkistan'da dış tesirlerin de taziyiyle bölünmeler (ne tür bir bölünmelerin olduğu hakkında kısa bir bilgi verilebilir) yaşanmıştır. 1947 yılı yaz mevsiminde Urumçi'de 1946'da kurulan Koalisyon hükümetinin dağılmasından sonra Doğu Türkistan tam manasıyla iki bölgeye bölünmüştür.

Bu arada Çin'de vuku bulan iç savaş Komünist Mao ze-dong'un lehine gelişmeye başlamıştır. 1946 yılının sonu ve 1947 yılının ilk aylarında Jiang jie-shi (Chiang kai-shek) birlikleri Komünistlerin başkenti Yan-an'ı ele geçirmiş ve kısa bir müddet başarı sağlamıştır. Çin Komünist Partisi'nin Halk Kurtuluş Ordusu (Zhongguo Renmin Jiefang Jun/PLA) 1947-1948 kışında taarruza geçerek kuzeydoğudaki birkaç çatışmada hükümet birliklerini mağlup etmiş ve Pekin'e doğru ilerlemeye başlamıştır. Halk Kurtuluş Ordusu, Nisan 1948'de Yan-an'ı geri almış ve 19 Haziran'da He-nan'ın başkenti Kai-feng'i ele geçirmiştir. 1948 yılı sonbaharına doğru Çin'de Guo-Min-Dang (Milliyetçi Çin Partisi) yönetiminin sona ermekte olduğu ve Çin Komünist Partisi'nin zaferin eşiğinde bulunduğu hissedilmeye başlanmıştır.

Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun Doğu Türkistan'a doğru ilerlemesinin Moskova'da korkuyla takip edildiğine şüphe yoktur. Stalin, Mao Ze-dong'un evvela şovenist bir Çin milliyetçisi, sonra komünist olduğunu çok iyi bilmekteydi. Doğu Türkistan'ın gelecekteki statüsü hakkında uzun süre devam eden bu görüşmeler, Guo-Min-Dang ile Sovyetler Birliği arasında gizli bir anlaşma yapılmasını öngörmekteydi. Sovyetler Birliği bu müzakereler sırasında Jiang jie-shi'den, Doğu Türkistan'a büyük ölçüde siyasi ve ekonomik tavizler vermesini talep etmiştir. Lakin Jiang jie-shi, Moskova'nın bu türden taleplerini Aralık 1948'de meydana gelen "Huai-hai Savaşı"na kadar ciddiye almamıştır. Huai-hai Savaşı, Guo-Min-Dang yönetiminin çökmekte olduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bunun bir neticesi olarak Guo-Min-Dang yetkilileri, muhtemelen Sovyetlere jest olması gayesiyle Mesut Sabri Baykozi'yi görevden azlederek yerine daha uysal bir kişiliğe sahip olan Burhan Şehidi'yi Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti başkanlığına atamıştır.

Temmuz 1949 sonlarına doğru komünist birlikler Doğu Türkistan kapılarına dayanmıştır. Guo-Min-Dang yönetimi General Tao zhi-yue direnişi devam ettirmesini ve son çare olarak da Himalaya Dağlarını aşarak kaçmak üzere savaşmasını emretmiştir. Buna rağmen Tao'nun askerlerinden birçoğu Tayvan'a kaçmamıştır. General Tao ise Doğu Türkistan'da elinde kalan 80.000 Guo-Min-Dang askeriyle birlikte 25 Eylül 1949 günü Kızıl Çin Ordusu'na teslim olmuştur. Bir gün sonra yani 26 Eylül'de Doğu Türkistan Eyalet Hükûmeti Başkanı Burhan Şehidi, Guang-dong'daki Guo-Min-Dang idaresiyle bütün alakasını keserek, Doğu Türkistan yönetiminin yeniden kurulması şartıyla Çin Komünist Partisi'nin barış şartlarını ve bununla birlikte Pekin'de kurulmakta olan komünist hükûmetine tabi olduğunu ilan etmiştir. Bu suretle Çin açısından, büyük bir mesele olarak ortaya çıkan Doğu Türkistan Cumhuriyeti problemi kısmen de olsa bertaraf edilmiştir. Bundan sonra Pekin yönetiminin yaptığı ilk iş ise Doğu Türkistan'da faal olan dinî gruplara yönelmek olmuştur. Bununla birlikte Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin de Ekim 1949'da hicret etmek zorunda kaldıkları için 1950 yılı ilkbaharı itibarıyla Doğu Türkistan'da Çin Komünist Partisi'ne muhalif olarak kalan tek kanat, Yolbars Han ve Kazakların lideri Osman Batur etrafında bir araya gelen Kazaklar olmuştur. Ekim 1949'da Çin Halk Kurtuluş Ordusu Doğu Türkistan'a girdiğinde Hükûmet Başkanı Burhan Şehidi teslim olmuştur.

1949 yılında Komünist Çin bölgeyi işgal etti. 1957 yılında Türk milliyetçiliğine karşı mücadele adı altında katliamlar yapılmıştır. 1966 yılında Büyük Kültür Devrimi başlatılmıştır. Camilerde domuz besletilmiş, memurlara zorla domuz eti yedirilmiştir. 1976'da Mao ölünceye kadar böyle karanlık bir dönem yaşanmıştır. Mao öldükten sonra Çin, dışa açılma politikası izlemeye başladı. Çin dışa açılma politikasına Rusya'dan önce başladı. ABD soğuk savaş döneminde Rusya'ya karşı ilk defa Çin ile iş birliği anlaşması imzaladı. Uygur Türkleri Çin'in dışa açılma politikaları neticesinde hem milli kimliklerini hem de dini kimliklerini tekrar kazanma yolunda çok büyük adımlar attı. 1984 yılında 1955'teki özerk bölgeler yasası tekrar tanzim edildi, düzeltildi. İlkokuldan üniversiteye kadar anadilde eğitim, bölge zenginliklerinden yerel halkın yararlanması, bölgede memur alımında yerel halkın %60 oranında istihdam edilmesi gibi haklar tanındı. O zamanlar dış dünyadan kapalı tutulan, ezilen halk sanki bağımsız olmuş gibi sevinmişlerdi.

Doğu Türkistan'ın Komünist Çin tarafından işgalinden sonra başlayan mücadeleler Doğu Türkistan millî tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu mücadelelerin sonunda ana vatanlarını terk etmek zorunda kalan Doğu Türkistanlılar, bir taraftan içeride mücadelelerine devam ederken diğer taraftan uzun ve bir o kadar da zahmetli bir göç hadisesinden sonra Hindistan'a ulaşmışlardır. Hindistan'a ulaşan muhacirler buradan da Türkiye'ye göç etmişlerdir.

1949 yılında Çin'de iktidarı ele geçiren Komünist Çin kuvvetlerinin Doğu Türkistan'ı işgale başlamaları üzerine binlerce Doğu Türkistanlı hem canlarını kurtarma hem de vatan, millet ve istiklal mücadelelerine yurt dışında devam etme kararı almıştır. Yolculuk öncesinde yapılan istişare toplantılarından sonra harekete geçmeye karar verilmiş ve tarihin en dramatik göç hadiselerinden birisi Doğu Türkistan'ın Urumçi şehrinden 14 Eylül 1949 tarihinde başlamıştır. Bu zorlu göç hadisesinde ilk kabileyi oluşturan Uygur liderleri Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin 16 Aralık 1949 Ladak'a gelmiştir. Hindistan'da el ve ayak gibi uzuvlarından olmuş, malını-mülkünü ve hayvanlarını kaybetmiş, beş parasız ve dermansız kalan muhacirlerin bu kadar ağır vaziyette olduğunu gören herkes elinden gelen yardımı yapmıştır. Neticede Ladak'ta toplanan Türkistanlılar Keşmir'e götürülmüş, hastalar tedavi edilmiş, muhtaçlara maddi ve manevi yardımlar yapılmıştır.

Bu arada Mao ve taraftarları Çin'e hâkim olmayı başarmıştır. 1949 Eylül'ünde Doğu Türkistan'daki Çin birlikleri komünist Çin Hükûmetine bağlılıklarını bildirmiştir. Böylece Çin hiçbir askerî güç kullanmadan Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir. Özellikle 1949'da Mao Zedong'un komünist devrimi başarısından sonra Doğu Türkistan'da da bu etkinliklerini giderek arttırmaya başlamıştır. Doğu Türkistan'da, Çin'in diğer bölgelerinde de uygulamış oldukları kıyım, zulüm, katliam ve işkenceleri tatbik etmişlerdir.

Çin, 1959-1960 yıllarında bir kanun çıkartarak yabancı ülke vatandaşlarını talepleri doğrultusunda eğer belgeleyebilirlerse geldikleri ülkeye iade edilmeleri kararı almıştır. Bu çerçevede de iki grup kabile hâlinde 1961 ve 1963 senelerinde Doğu Türkistan'dan ayrılmışlardır. Bu suretle 1937-38, 1949 ve 1961-63 yıllarında olmak üzere Doğu Türkistan'dan üç önemli göç hadisesi yaşanmış. Günümüzde de olduğu gibi içeride komünist idare binlerce insanı katledden dışarıya çıkabilenlerin davalarını dünya kamuoyuna duyurmaya gayret ettikleri yeni bir dönem başlamıştır.

2. Çin'in Müslüman Çinlilere yani Tunganlara ve Uygurlara karşı uygulaması olduğu politikalar arasında farklılıklar var mıdır? Çin'in Uygurlara karşı uygulaması olduğu politikanın daha ceberut olduğu söylenebilir mi?

Tarih boyunca Doğu Türkistan'ın Çin için siyasi ve ekonomik önemi her zaman en üst seviyede olmuştur. Çin bölgeyi tamamen kontrol altında tutabilmek ve burada herhangi bir sorun çıkmasını önlemek için sürekli mücadele etmiştir. Zengin yeraltı kaynakları ve stratejik konumuyla Doğu Türkistan Çin için vazgeçilmez, kaybedilmeye tahammül edilemeyecek bir konumdur. Ülkede yaşayan Müslüman toplum içinde stratejik konumu açısından en önemli topraklarda Uygurlar yaşamaktadır. Bu da Çin'in dikkatini ve ilgisini diğer bölgelerden çok Doğu Türkistan'a yöneltmektedir. Ayrıca etnik olarak Türklükten çekinen Çin yönetimi, kendi birliğini koruyup sağlamlaştırabilmek gayesiyle de Uygur toplumunu temel düşman ve bu düşmanı kullanmak isteyen emperyal güçler şeklinde propaganda yaparak kendi halkını bir arada tutmak istemektedir. Bölgenin dinî ve etnik durumunu tehlikeli gören Çin yönetimi açısından ülkenin geri kalan kısımlarındaki Müslüman Çinlileri ise tehdit olarak algılamamaktadır. Bu durumu şovenist Çin milliyetçiliği ile açıklamak mümkündür. Şayet sorudan kasıt Doğu Türkistan'daki diğer Müslüman-Türk unsurları Çin'in neden tehdit olarak algılamadığı ise durum düşünülenin aksinedir (son edinen bilgilerden ise, diğer Müslüman-Türk unsurların da aynı duruma maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır). Bölgenin diğer sakinleri de bugün aynen Uygurlar gibi sıkı denetimlere tabi tutulmakta lakin nüfusun çoğunluğunun Uygurlardan müteşekkil olması hasebiyle ve diasporada Uygur teşkilatlarının Kızıl Çin'in etnik ve kültürel soykırımını dillendirmesi nedeniyle gözlerin Uygurlar üzerine çevrilmesine neden olmaktadır.

3. Son dönemlerde Çin'de yaşanan insan hakları ihlalleri ayyuka çıkmış durumdadır. Bu durum zaman zaman zaman zaman “İnsan Hakları Örgütü” ve “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi” gibi uluslararası örgütler tarafından gündeme getirilmesine rağmen bu konuda bir önlem alınmamasının sebepleri sizce nelerdir?

Bugüne kadar Doğu Türkistan'da baskı, zulüm hep var. Kimi zaman çok şiddetli kimi zaman az şiddetli. 21. yüzyılda bütün dünyada insan haklarının, demokrasinin konuşulduğu bir dönemde kamp adı altında baskı yapılmaktadır. Çin bu kamplara eğitim kampı dedi, meslek okulu dedi. Ama önceki döneme kadar kamp olduğunu kabul etmemiştir, şimdi kabul ettiler. Resmi rakamlara göre 1 milyon insan burada tutulmaktadır. Ben 1 milyondan fazla insan olduğunu düşünüyorum. Şimdi ailesi kampa götürülüp geride kalan çocuklar için çocuk kampı kurdular. 1 milyon 300 bin çocuğun kampta olduğuyla ilgili bilgiler alınmıyor. Böyle topladığımız zaman bugün çoğu Uygur olmak üzere en az 3 milyon civarında Kazak, Kırgız

kamplarda bulunmaktadır. Çin, Türk toplumunu tamamen yok etmek istiyor. Amacı Türkleri yani Müslümanları tamamen bu topraklardan silerek kendi toprağı yapmak istiyor. Çin, eskiden beri hep inkâr politikası uyguladı. Şimdi Çin Birleşmiş Milletlerin birçok anlaşmasına imza attığı için BM'ye hesap veriyor. 2006'dan itibaren Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nda Dünya Uygur Kongresi ve diğer insan hakları kuruluşları tutuklanan, yargısız infaz edilen, hapiste yatan yazarlar ve akademisyenlerle ilgili rapor hazırladılar. İnsan hakları ihlalleri BM'de soruldu. Çinliler 2006'dan bugüne kadar insan hakları ihlallerinin olmadığını, bölgede azınlık politikalarının çok iyi olduğunu savundular. Yani inkâr ettiler. Şimdiye kadar bu durum hep böyle devam etmişti ama bu defa kampları milletlerarası platformda, "Evet böyle bir şey var ama orası çok iyi eğitim verdiğimiz eğlenceli bir yerdir", diye kabul ettiler. Bu durum Uygurlar açısından çok önemlidir. Bu açıklamadan önce BM'de "Bizim yasalarımız çok sağlam, azınlıklara yönelik politikamız çok iyi ama uygulamalarda bazı eksiklikler olabilir", diyordu. Çin'in uluslararası platformda yaptıklarını kabul etmesi önemlidir.

Özellikle 2008'deki Olimpiyatlardan dolayı Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlalleri dünya kamuoyunda yer almaya başladı. Uygur kamuoyu 2006'dan itibaren BM'de sürekli faaliyet içinde. Bunun neticesinde 6 Kasım'da Cenevre'de BM'nin özel oturumu oldu. Her yıl bir tane devletin insan hakları ihlâlini denetliyor. Burada Çin, Dışişleri Bakan Yardımcısı düzeyinde dünya ülkelerinin sorusuna cevap verdi. ABD kampların hemen kapatılması gerektiğini sert dille söyledi. Avrupa'daki ülkeler bunun yirmi birinci yüzyılda insanlığa yakışmadığını, derhal kapatılması gerektiğini söyledi. Müslüman ülkelerin hepsi Çin tarafında yer aldı. Burada önemli bir gelişme oldu. O da Türkiye şimdiye kadar hep sessiz kalırdı. Bu defa Çin'den bu konu ile ilgili bir açıklama ve bilgilendirme yapmasını istedi. Peki son dönemlerde Uygur meselesinin bu kadar gündeme getirilmesine rağmen bir önlem alınmamasının sebebi nedir? Tüm bunların altında Çin'in büyük ekonomik gücü, düşük maliyetli üretim kapasitesi ve NATO blokuna karşı dünyada bir denge oluşturuyormuş gibi gözükmesi gibi dünyanın büyük çoğunluğunun çıkarları ile örtüşen etkenler yatmaktadır. Aynı zamanda Çin, Türkistan bölgesini ortasına hapsedmiş bir üçgenin (Rusya-İran-Çin) en güçlü parçasıdır. Bu parçanın kırılması aynı zamanda dünyada en çok Çin'in desteğini alarak ayakta kalan İran'ın da dağılması ve yaklaşık 80 milyon Türk'ün (yarısı Azerbaycan diğer yarısı ise Uygur Türkleri) istiklallerine kavuşarak batıya karşı bir tehdit oluşturması demektir. Bu tehdit kendi aralarında AB modeline benzeyen bir konfederasyon olarak sahneye çıkabilir ve okyanuslara da açılmayı başarabilirse dünya ticareti için ciddi bir potansiyel güç oluşturabilir. Çin, Pakistan, Malezya ve Mısır gibi fakir ülkelere büyük miktarda yatırım yaparak onları kendi tarafına çekmeye çalışıyor. Örneğin geçtiğimiz senelerde Çin'in para karşılığı Mısır'dan oradaki Uygurların iadesini istediğini Mısır'ın da bir kısım kardeşlerimizi iade ettiğini biliyoruz, buna benzer hareket 2011 yılında Malezya ve Pakistan gibi ülkelere de gerçekleşti. Bu sebeplerden dolayı Batı ülkeleri ne kadar önlem almaya çalışıyormuş gibi görünse de hâlâ ciddi bir çalışma yapılmadı.

4. Son zamanlarda Çin yasalarında yerinin olmamasına rağmen siyasi eğitim kamplarında bir milyonu aşkın Uygur Türkü tutulmaktadır. Bu soydaşlarımıza Mandarin Çincesi öğretilmekte, Komünist Parti'yi öven şarkılar ve daha nice zulümler yapılmaktadır. Bu konunun Batı tarafından yeterince dile getirilmesi anlaşılır bir şeydir. Ancak Türkiye ve İslâm dünyası bu konuyu neden yeterince gündemde tutup Çin'e karşı yaptırım kararlarının çıkarılmasına çalışmıyorlar?

İslam dünyasının ve Türkiye'nin Doğu Türkistan meselesini yeterince gündemde tutup dindaşları ve soydaşları olan Uygurlara sahip çıkmadıkları son dönemlerde herkesin dikkatini çeken ve eleştirilen bir meseledir. İslâm dünyasında ekonomisi dünya çapında güçlü sayılan

bir ülke yoktur hepsinin ekonomisi Batı ülkelerine veya Çin'e bağlıdır. Üstelik Çin sürekli bu ülkelere yatırım yapıyor bu durum onların da işine geliyor. Çin'in ekonomik olarak cezalandırmasından korkan İslâm ülkeleri maalesef sessiz kalmayı tercih ettiler. Yahut Çin'in yanında yerini alıyorlar. Önceleri Doğu Türkistan konusunda hassasiyet gösteren Türkiye de son iki senedir sessiz kalmayı tercih etti. Bunun sebebi de İslâm dünyasında olduğu gibi ülkedeki karşılıklar en önemlisi de ekonomik sıkıntılardır. Ülkemiz son zamanlarda meydana gelen ekonomik dengesizlik yüzünden Çin'den borç almak zorunda kaldı. Çin borç haricinde Türkiye'ye her türlü yatırım yapmaya başladı. Bu süreç içerisinde Çin-Türkiye arasında bir kısım anlaşmalar imzalandı. Böylece Çin ile bir süreliğine iyi geçinmek zorunda kalan Türkiye Uygur meselesinde ses çıkarmadı.

Bu sıralar Kazakistan ve Kırgızistan'ın Çin kamplarındaki vatandaşlarının iadesini istedikleri Çin'in de mecburen iade ettiğini duyuyoruz. Kamptan çıkanların kamp hakkında ağlayarak anlattıkları hepimizin yüreğini eziyor. Kırgızlara Kırgızistan, Kazaklara Kazakistan sahip çıkıyor. Peki Uygurlar ne olacak? Onların müstakil bir devleti yok ki bu mazlumların haklarını hukuklarını savunsun. Geçtiğimiz gün 15 ülkenin büyükelçileri Doğu Türkistan'a gidip kampları görmek için dilekçe verdi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin büyükelçisinin de bunların içinde olması gerekiyordu. Türkiye belki tek başına bir şey söyleyemeyebilir ama bu grubun içinde olması çok önemliydi. Türkiye'nin Doğu Türkistan meselesine sahip çıkarak yüksek çıkarını koruması gerekir. Ankara, insan hakları ve demokrasi bağlamında Doğu Türkistan ile ilgilenerken daha fazla çıkar sağlayabilirdi. Uygurlar, soydaşları ve dindaşları olarak Türkiye'den çok şey bekliyor. Doğu Türkistan'a sahip çıkmak en çok Türkiye'ye düşüyor. Kimse "Bize Türkiye'yi Çin'le papaz ederek Batılı emperyalistlerin ekmeğine yağ sürmeye mi çalışıyorsun?" demesin şimdi... Çin yönetimi için Doğu Türkistan'daki Kazaklar ve Kırgızlar, esas mesele olan Uygurların yanında tali önemde olabilir; Uygurların hakkını-hukukunu savunmak daha meşakkatli bir iş olabilir; ama Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri olduğu halde Sırbistan'la iyi ilişkilerini muhafaza edebilen ve Kırım meselesinde Ukrayna'nın tarafında yer aldığı halde Rusya ile "yüksek düzeyli stratejik işbirliği"ni sürdürebilen Türkiye Cumhuriyeti, Doğu Türkistan meselesinin çözümünde de bir yol bulabilir ve bulmalıdır da.

Sonuç olarak; 1949 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin işgali ve esareti altındaki kadim Türk yurdu Doğu Türkistan'da yıllardır uygulanan çeşitli politikalarla coğrafyanın Türk-İslâm kimliği ve Doğu Türkistan Türklüğü yok edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle 01.04.2017 tarihinde Çin İşgal Yönetimi tarafından çıkartılan 50 maddelik "Aşırılık ve Terörle Savaş Yasası" ile Müslüman Türklere 69 yıldır yapılan baskı, zulüm ve insanlık dışı uygulamalar büyük bir ivme kazanmış, etnik ve kültürel soykırım aşikâr bir hâl almıştır.

Ocak 2017 tarihinden itibaren Çin yönetimi tarafından Siyasi ve Mesleki Eğitim Merkezleri olarak tanımlanan bin 200 civarında "Toplu Cezalandırma Kampları" inşa edilmiştir. Nazi Almanya'sının toplama kamplarını andıran, evrensel hukuka aykırı Çin'in Doğu Türkistan'da kurduğu bu toplama kamplarında; başta aydınlar, akademisyenler, kanaat önderleri, şair ve yazarlar, sanatçılar, sporcular ve iş adamları olmak üzere en az bir milyondan fazla Doğu Türkistan Türkü akıbetleri meçhul biçimde zorunlu olarak tutulmaktadır. İnsanlık dışı bu durum Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Irkçılıkla Mücadele Komitelerinin açıkladığı raporlarla da belgelenmiştir. Kamplarda çoğu yaşlı ve hasta olan bu tutuklulara psikolojik ve fiziki baskı, zulüm ve işkenceler yapılmaktadır. Bunların sonucunda hayatını kaybedenlerin sayısı gün geçtikçe artmakta ve ölen kimselerin ölüm nedenleriyle alakalı ailelerine herhangi bilgi dahi verilmemektedir.

Toplama Kampları kapatılarak, etnik kökenleri ve dini inançları nedeniyle buralarda zorla tutulan Müslüman Doğu Türkistan Türkleri bir an önce serbest bırakılmalı, Uygurların vicdanı Prof. Dr. İlham Tohti başta olmak üzere Çin zindanlarında haksız yere yatanlar özgürlüklerine kavuşmalıdır. Ayrıca Doğu Türkistan Türklerine Çin Anayasası'nda ve "Özerk Bölge Yasası'nda" yazılan haklar bir an önce verilmelidir.

Gök bayrakla al bayrağın aynı hilâl ve aynı yıldızı temsil ettiği Türkiye ile Doğu Türkistan coğrafi olarak uzak olsa da, bu uzaklık; tarih, dil, din ve kültür birliğimize engel değildir. Bugün Doğu Türkistan'da yaşananlar Türkiye'nin ve Türklüğün kader imtihanıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti; hiçbir devlet ve kuruluştan medet ummadan, çözümü küresel güçlerden beklemeden, milletlerarası camiayla temas halinde, tarihin kendisine yüklediği zaruret ve görevle Doğu Türkistan davasına sahip çıkmalıdır. Unutulmamalıdır ki, Türk ve İslâm dünyasının her bakımdan güçlü olmasına çalışmak; emperyalist devletler karşısında Türkiye'nin farkını, küresel ağırlığını göstermesi için olmazsa olmaz şarttır.